

zawodowej Ukrainie. Autor podkreślił główne kierunki kształcenia zawodowego w Polsce i na temat stosowania nowych form pracy w tradycyjnym systemie kształcenia zawodowego.

Słowa kluczowe: edukacja zawodowa, decentralizacja koncepcja, fachowiec, integracyjne, partnerstwo społeczne, reform.

REFORM OF PROFESSIONAL EDUCATION IN UKRAINE AND POLAND

Analyzes the Polish experience in reforming vocational education and singles out those ideas that can be transformed to train skilled workers in modern vocational education Ukraine. The author highlighted the main trends of vocational education in Poland and on the use of new forms of work within the traditional system of vocational education.

Keywords: professional education, decentralization, concept, the skilled workers, integration, social partnership, reform.

РЕФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ И ПОЛЬШЕ

Проанализирован опыт Польши по реформированию профессионального образования и выделены те идеи, которые могут быть трансформированы для подготовки квалифицированных рабочих в современном профессиональном образовании Украины. Сделано акцент на основных тенденциях развития профессионального образования Польши и на использовании новых форм работы в рамках традиционной системы профессионального образования.

Ключевые слова: профессиональное образование, децентрализация, концепция, квалифицированный рабочий, интеграция, социальное партнерство, реформирование.

Кирил КОТУН

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ФІНЛЯНДІЇ ТА РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Розглянуто особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у Фінляндії та Республіці Польща.

Ключові слова: система педагогічної освіти, професійна підготовка, майбутні учителі.

У теорії і практиці педагогічної освіти Фінляндії накопичено цінний досвід професійної підготовки вчителів, удосконалення їхніх практичних навичок, формування відповідальності за результати роботи і високий соціальний статус. Аналіз наукової літератури свідчить, що багато фінських науковців спрямовують свої дослідження на виявлення особливостей розвитку системи педагогічної освіти майбутніх учителів початкової школи, а саме: Дж. Бенгтсон (J. Bengtsson), Ф. Бучбергер (F. Buchberger), Е. ДеКорте (E. De Corte), Б. Громбрідж (B. Groombridge), М. Кеннеді (M. Kennedy), В. Дойль (W. Doyle), Г. Галлузо (G. Galluzo), Р. Панкратц (R. Pankratc), Дж. Джуссіла (J. Jussila), С. Саарі (S. Saari) та інші.

У Фінляндії професія вчителя - одна з найбільш шанованих і затребуваних. Конкурс на педагогічний факультет у фінських університетах приблизно десять чоловік

на одне місце. Вступні іспити проходять з надзвичайною селективною системою відбору в три етапи (матрикуляційний іспит, університетські оціночні тести, співбесіда і тестування на місці майбутньої роботи). Важливе значення відіграє мотивація абітурієнта до педагогічної роботи. Складні державні вимоги є гарантією того, що критерій якості педагогічної освіти залишається високим. Першим етапом педагогічної кар'єри студента є ступінь бакалавра, при наборі 180 ECTS-кредитів. Другим - ступінь магістра при наборі 120 ECTS-кредитів. До викладання у школах допускаються тільки студенти, які здобули магістерський ступінь [4].

Студенти проходять основні або базові курси дисциплін, проміжні та курси просунутого рівня з профілюючої спеціальності, що у сумі становить 120 ECTS-кредитів, а також базові та проміжні курси з додатковою спеціальністю - 60 ECTS-кредитів. Повна ступінь бакалавра та магістра із загальною сумою 300 ECTS-кредитів досягається через п'ять років. Базовим навчанням у початковій школі займаються класні вчителі з 1 по 6 класи. У фінській академічній навчальній програмі студента кожна спеціальність або дисципліна складається з трьох рівнів: загального, проміжного, поглибленого та включає чотири основні складові, а саме: основне навчання, предметне навчання, ІКТ навчання та вище педагогічне навчання [4].

Куррикулум професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи є достатньо гнучким та не перевантаженим багатьма предметами. Він складається з конкретних навчальних модулів, а саме: комунікативно-орієнтоване навчання; основне базоване навчання; предметне навчання; вище педагогічне навчання; мультидисциплінарне вивчення шкільних предметів; додаткове навчання; факультативне навчання. Окрім того, фінські педагогічні програми включають дослідно-базовану підготовку, підсилену виокремленими компетентностями, яких має набути майбутній вчитель; інформаційно-комунікаційний підхід та визначені методи їх засвоєння [4].

Усім абітурієнтам країни надані рівні права для здобуття освіти. В країні державна мова - фінська та шведська, але університети пропонують до 400 міжнародних програм навчання англійською мовою. Немає жодного фінського вчителя, який не здобув би ступінь магістра або вчене звання професора зі свого предмета. Наприклад, в одній фінській школі разом навчаються діти 22-х різних національностей. У такій школі вчителі використовують полікомпонентну та полікультурну спрямованість і демонструють високий рівень майстерності спілкування, пояснюючи матеріал, їм доводиться бути поліглотами, соціальними диригентами і трудоголіками [4].

Особливості педагогічної практики у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи, ґрунтується на засадах практико-орієнтованого підходу. Практичне навчання відбувається під час всієї педагогічної підготовки, на засадах принципу наступності. Навчальна практика здійснюється в декілька етапів, а саме: вступна практика (introductory practice) на початку навчання, основна практика (basic practice), предметна шкільна практика (field school practice), практика викладання (teaching practice). Структура педагогічної практики є гнучкою і може варіюватися, у середньому, до 15-20 кредитів залежно від університету [4].

Практичне навчання тісно поєднується з науково-дослідною роботою студента, що позитивно позначається на якості магістерської роботи. Протягом усього періоду

проходження педагогічної практики студенти складають та використовують педагогічне портфоліо, що містить навчальний матеріал, який відображає практику, а також оцінку виконаної роботи. Основна мета педагогічного портфоліо - продуктивне забезпечення відповідних методів роботи для удосконалення педагогічного викладання у школі. У педагогічній підготовці майбутніх учителів початкових класів багато університетів Фінляндії використовує системи заслуг (*meriting system*) [4].

Урахування педагогічного портфоліо, наукового дослідження, написання магістерської роботи - підвищує ефективність і результативність практичного та теоретичного навчання студентів, що розглядається університетами як повноцінна і "рівна заслуга" для кар'єрного зростання в рамках університету та майбутньої роботи в школі. Студенти проходять педагогічну практику не тільки в муніципальних школах, але й у "Педагогічних тренувальних школах" при університетах Фінляндії. У Фінляндії 13 педагогічних тренувальних шкіл (Рованіємі, Оулу, Каяані, Йоенсуу, Ювяскуля, Васав, Темпере, Савонлінна, Раума, Хамеєнлінна, Турку, Віккі та Хельсінкі). "Педагогічні тренувальні школи" виконують чотири функції. Перша - забезпечення набуття педагогічного досвіду близько 3000 студентів-стажерів на рік. Друга полягає у забезпеченні супервізора (*supervision*) і тьюторства (*tutoring*) для студентів-стажерів. Третя - у здійсненні дослідження та розвитку педагогічних інновацій. Тоді як четверта функція полягає у забезпеченні педагогічної підготовки в процесі навчання (*in-service training for teachers*) [4].

У фінській програмі акцентується увага на тому, що вчителі мають адаптувати методику навчання до специфічного контексту в якому їм доводиться працювати. З метою розвитку науково-дослідного мислення для повсякденного навчання потрібно використовувати принцип безперервної взаємодії наукових досліджень і педагогічної практики, що реалізується з початку педагогічного навчання відповідно до програми. Виокремлено професійні компетентності, якими повинен володіти майбутній учитель початкових класів, що передбачено положенням Фінської національної ради з освіти, зокрема: предметна, дослідницька, курикулярна, безперервного навчання, емоційна, соціальна, комунікативна, інформаційно-комунікаційна, інтелектуальна, ситуативна і часова. Інформаційно-комунікаційні технології широко використовується як метод педагогічної підготовки вчителів початкових класів. Міністерство освіти і культури Фінляндії, Фінська національна рада з освіти спільно з університетами, в яких здійснюється підготовка майбутніх учителів початкових класів, рекомендовано основні ефективні методи використання ІКТ у професійній підготовці: активності і системності, самооцінювання, відображення, співпраці та взаємодії, логічної побудови, контекстуалізації, кумулятивний методи [4].

Нами проаналізовано ефективність різних підходів до використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у підготовці вчителів, а саме: використання цифрових навчальних ресурсів, відкрите та дистанційне навчання, система управління навчанням. Застосування ІКТ через навчання у педагогічній підготовці майбутніх учителів початкових класів фінські педагоги (П. Кансанен, Р. Джурхама, Р. Джаку-Сіхвонен, Г. Галлузо, Н. Ніємі та інші) поділяють на три частини: 1) навчання з використанням

ЕОМ (електронних обчислювальних машин); 2) комп'ютерні дослідження (*Computer-assisted research*); 3) комп'ютерна взаємодія (*Computer-assisted interaction*). Фінським вчителям притаманні високорозвинені предметні, психологічні та інноваційні особистісні якості, які впливають на підвищення загальної та професійної культури, готовності до пошукової діяльності з використанням інформаційних та інноваційних ресурсів [4].

Ефективне розв'язання завдань професійної підготовки майбутніх класних учителів сприяє використанню форм організації та самоорганізації навчального процесу: традиційні (лекція, семінар, просемінарська робота, есе, практичне заняття, консультація, самостійна робота, практика); широке застосування інноваційних методів навчання та викладання (проблемне заняття; проектна діяльність; наукові конференції; круглі столи; дискусії; науково-дослідна робота; групова робота, навчальна ділова гра). У процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи використовуються традиційні методи (комунікативний метод; розповідь; пояснення; інструктаж-метод) альтернативні методи (метод повної фізичної реакції; сугестивний метод; драматично-дидактичний; мовчазний метод; груповий метод та ін.); інноваційні (метод сценарію; метод мозкового штурму, метод ток-шоу, конструктивістський метод, метод мікрофону, метод "кейс-стаді"; метод поліекрану; метод систематизації та ін.); наочні (метод ілюстрування та демонстрування; "смарт-борд" метод; метод "документ-камера") та практичні (вправи усні та письмові, тренувальні, графічні, технічні, есе та інші). Серед форм роботи та контролю студентів, що реалізуються в університетах можемо виділити, такі: поточний контроль (усні та письмові опитування, самоконтроль, рефлексія); рубіжний контроль (письмові роботи та звіти, захист проектів, захист практики, написання студентами власного плану розвитку освітньої галузі за фахом, семінари); підсумковий контроль ("книжковий" іспит, педагогічне портфоліо студента, написання бакалаврської та магістерської робіт) [4].

Отже, фінська педагогічна освіта вчителів початкової школи розширює когнітивний компонент інтелектуальної підготовки майбутнього педагога; формує морально-естетичний підхід у навчанні; формує цілісну особистість майбутнього учителя із гуманістичним спрямуванням та використанням когнітивного, міждисциплінарного, полікультурного, практико-орієнтованого та дослідницько-базованого компонентів.

У теорії і практиці педагогічної освіти Республіки Польща накопичено цінний досвід актуальних проблем професійної підготовки і педагогічної діяльності вчителів у Польщі.

Закон "Про вищу освіту" закріплює двоступеневу систему підготовки у вищих навчальних закладах, у тому числі і стосовно підготовки вчителів: I-й ступінь - це підготовка упродовж 3-4 років, що закінчується одержанням диплома професійних кваліфікацій, званням професійного ліценціата або інженера, який має право влаштуватися на роботу або продовжити навчання; II-й ступінь - це продовження навчання після одержання першого ступеня. Другий ступінь навчання у вищих навчальних закладах закінчується присвоєнням ступеня магістра [5].

Позитивним є запровадження двоступеневого навчання у вищих навчальних закладах. Дворівнева система початкової освіти вчителів (ліценціат і магістратура) дає можливість після професійного навчання і отримання звання ліценціата продовжити

навчання на дворічних магістерських денних чи заочних факультетах. Навчальні заклади в цілому забезпечують наступність підготовки між окремими етапами навчання і окремими формами. Підготовка на рівні ліценціата дає право на викладання в основних школах. Підготовка на рівні магістра є домінуючою освітою вчителів, що викладають в середніх школах - гімназіях і ліцеях [5].

Підготовка вчителів здійснюється за певними спеціальностями для різних типів освітніх закладів [5; 2, с. 87] : 1 рівень - вчителі дошкільних закладів, початкової школи - вчитель має закінчити навчання першого або другого ступеня, яке триває упродовж 3 або 5 років і здобути професійну кваліфікацію ліценціата або магістра; 2 рівень - вчителі гімназії - від вчителя вимагається кваліфікаційний рівень ліценціата або магістра; 3 рівень - викладачі вищої школи - здобувається професійна кваліфікація магістра. Психолого-педагогічна підготовка здійснюється за такими спеціальностями: математика, фізика, біологія, хімія, географія, історія, філологія (польська, англійська, німецька, російська, східнослов'янська), соціологія, філософія, музичне виховання, художнє виховання, технічне виховання, фізичне виховання. У вищих педагогічних школах психолого-педагогічна підготовка є обов'язковою [5; 6, с. 258]. Кількість годин, виділених на педагогічну підготовку студента, наприклад, з педагогіки, психології, методики навчання та інформатики становить від 120 до 405 на стаціонарній формі (5 років навчання) і від 195 до 354 - на стаціонарній формі (3 роки навчання). Велика різниця в кількості годин виявляється в галузі вивчення педагогіки і психології на стаціонарній формі навчання упродовж 5 років, де від 60 до 90 годин виділяється на педагогіку; від 45 до 90 годин - на психологію. На трирічних студіях кількість годин, призначених на педагогіку і психологію, становить від 30 до 90 годин на кожен з цих предметів [5; 6, с. 258].

Зміст педагогічної підготовки студентів відображено в планах і навчальних програмах, академічних підручниках та інших джерелах. Навчальна програма за напрямом підготовки "Педагогіка" охоплює три групи предметів: перша група - це предмети загальні, обов'язкові для всіх спеціальностей, що формують вчителя як особистість. Ці предмети забезпечують загальну підготовку на академічному рівні (філософія, соціологія, економіка, політика, методологія досліджень), навчання іноземних мов, фізичне виховання; друга група - предмети психолого-педагогічного циклу, які забезпечують не тільки загальну підготовку, метою якої є самовиховання інтелектуально дисциплінованої людини, що має певний обсяг знань, але й підготовку студента до майбутньої педагогічної діяльності з врахуванням конкретних особливостей навчання в школі та позашкільних закладах; третю групу становлять спеціальні предмети, обрані майбутнім вчителем [5; 6, с. 263]. Підготовка педагогів з вищою освітою за рівнями ліценціат та магістр для дошкільних закладів та початкової школи проводиться у Польщі в таких навчальних закладах як: вчительські колегії, вищі професійні школи з трирічним терміном навчання студентів і отриманням випускниками диплома ліценціата (перший ступінь вищої освіти). Також існує широка мережа вищих навчальних закладів: вищі педагогічні школи, академії, університети (державні та приватні), які крім ліценціатських циклів навчання мають дворічний магістерський цикл і готують магістрів педагогіки [3; 5].

Підготовка вчителів початкових класів поєднується з підготовкою вихователя для дошкільних закладів (їх також називають вчителями). Подібна традиція існує у багатьох країнах Європи. Ця двопрофільна підготовка має позитивні аспекти, оскільки більш ефективно вирішується завдання підготовки дітей старших груп до школи. Саме тому, наступність між дошкільним закладом і початковою школою може краще забезпечити педагога, який має підготовку з цих спеціальностей.

Випускник вищого навчального закладу з означеною підготовкою може швидше знайти роботу в школі або дошкільному закладі. Слід зазначити, що майже в усіх регіонах Польщі значною є проблема працевлаштування педагогів. Усі діти, які вступають до 1 класу школи, обов'язково повинні пройти однорічну підготовку в 0 класі (zegałka), який може бути організований при школі або дошкільному закладі. У таких класах також працюють педагоги, які здобули вище згадану освіту [3; 5].

Підготовка вчителів до професії відбувається у трьох напрямках: 1) науковому - у контексті змісту підготовки; 2) педагогічно-методичному - у контексті форм, методів і засобів праці; 3) методологічному - стосується новаторської і дослідницької функції, які повинні складати комплементарну цілісність [5; 6, с. 247]. Підготовка вчителів у Польщі здійснюється в двох юридично-адміністративних системах - публічній та непублічній; у двох середовищах: академічному (університети, вищі професійні школи, вищі педагогічні школи) і освітньому (вчительські колегії, які мають статус вищих шкіл); у трьох формах: стаціонарній, заочній, вечірній; на різних рівнях - навчання спеціаліста (3 роки), що доповнюється магістратурою (2 роки), магістратура (5 років), а також післядипломне навчання. Навчання має академічний характер, реалізований в рамках одного предмета спеціалізації і доповнене педагогічною підготовкою (270 годин) з психології, педагогіки і дидактики, а також 150 годинами педагогічної практики. В деяких вищих навчальних закладах - згідно з європейськими вимогами - вводиться двопредметна підготовка. Отже, основним стандартом підготовки вчителів у Польщі став рівень п'ятирічного навчання у вищих навчальних закладах [5].

Статус вчителів, кваліфікації, опис посад вчителів, а також принципи професійного розвитку і т.п. закріплені статтею 9а Карти вчителя. Згідно з цим юридичним актом, введено чотири ступені професійного розвитку вчителя: вчитель-стажер, контрактний вчитель, штатний вчитель, заслужений вчитель. Заслужений вчитель може також отримати диплом почесного професора освіти. Вчитель-стажер проходить випробувальний термін впродовж одного року, контрактний вчитель повинен мати 9 місяців стажу роботи в школі; штатний вчитель і кваліфікований вчитель - 2 роки і 9 місяців; штатний вчитель або вчитель, що має докторський ступінь - 1 рік і 9 місяців. Щоб здобути наступну кваліфікаційну категорію, вчителю необхідно виконати ці вимоги [1;5].

Двоступеневість освіти, що впливає з реалізації умов Болонського процесу, уможливорює майбутнім педагогам початок роботи після закінчених навчання першого ступеня (3 роки) з дипломом бакалавра. У підготовці педагогів, особливо у випадку вчителів середніх шкіл, основну роль відіграють університети [5; 2, с. 59]. Підготовку вчителів для всіх рівнів шкільної системи освіти в Польщі здійснюють такі установи [5; 2, с. 143]: університети і вищі педагогічні школи (педагогічні академії) - здійснюють

підготовку вчителів різного фаху для шкіл всіх рівнів; політехнікуми - здійснюють підготовку вчителів професійних предметів для середніх шкіл, закладів технічної освіти, а також, меншою мірою, вчителів-предметників загальноосвітніх дисциплін природничо-математичного циклу для шкіл усіх рівнів; економічні академії, аграрні, медичні, а також одна гірничо-металургійна академія готують вчителів професійних предметів для середніх професійних шкіл усіх рівнів; вищі професійні школи - здійснюють підготовку вчителів різного фаху для роботи в дошкільних закладах, основних школах, освітніх і виховних закладах, шкільних бібліотеках, а також вчителів теоретичних професійно спрямованих предметів і практичної професійної підготовки для середніх шкіл; вчительські колегіуми - готують вчителів різного фаху для роботи в дошкільних закладах, основних школах, освітніх і опікунських закладах та шкільних бібліотеках; вчительські колегіуми іноземних мов - готують вчителів для навчання іноземної мови в основних і середніх школах [5].

Підготовка вчителів для роботи в спеціалізованих школах здійснюється в Академії спеціальної педагогіки, цим займаються також заклади професійної освіти і центри професійного удосконалення. Сьогодні у Польщі існує багато форм професійного удосконалення вчителів. Деякі з них легкодоступні та безкоштовні, наприклад, участь у відкритих заняттях, вивчення педагогічної та психологічної літератури, перегляд публікацій колег на Інтернет-форумі, ознайомлення із статутом дошкільного закладу, а також постійний контакт із психологом і логопедом, обмін інформацією і досвідом з іншими працівниками школи, участь у педагогічних радах. Інші натомість вимагають часових і фінансових затрат. Обидві форми однаковою мірою незалежно від їх доступності та вартості - надзвичайно важливі [5].

В умовах освітніх перетворень в Україні нами визначено доцільність та можливість урахування ідей фінського досвіду професійної підготовки вчителів початкової школи в педагогічній освіті України. Відкритість навчальних закладів до міжнародних спільнот, велика довіра до учнів та вчителів, індивідуальні навчальні плани, сучасна матеріально-технічна база, практико-орієнтовне і дослідно-базоване навчання, конкурентоспроможність, "гнучкий куррікулум", повне державне фінансування у розрахунку відповідної кількості набору учнів в класі, відповідна конкурентна заробітна плата, планування витрат на організацію навчального процесу - ці та інші чинники уможливають ефективність навчального процесу у початковій школі. Цінний досвід Польщі представляє особливий інтерес для нашої держави, оскільки ця держава є однією з найбільш близьких до нас за географічним положенням, культурою, багатовіковими історичними зв'язками та слов'янським менталітетом. Завдячуючи співробітництву між нашими країнами в царині педагогічної науки і практики, досвід Польщі доступний, активно вивчається і вже сьогодні представлений значним науковим доробком.

Література:

1. Karta nauczyciela po zmianach z 6 grudnia 2007 r. - Poznan : Oficyna Ekonomiczna Wydawnictwa, 2008. - 52 s.

2. *Laska E. I.* Edukacja nauczycieli wobec przemian szkoły / E. I. Laska. - Rzeszow : WURZ, 2007. - 341 s.
3. *Вільчковський Е. С.* Підготовка педагогів для дошкільних закладів у польських виз у контексті Болонського процесу [Електронний ресурс] / Е. С. Вільчковський, А. Е. Вільчковська, В. Р. Пасічник. - Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/263/84/>.
4. *Котун К.В.* Педагогічна освіта Фінляндії у контексті європейського виміру: метод, рек. / Котун Кирил Васильович. - К. : Вид. Ін-ту обдарованої дитини, 2014. - 60 с.
5. *Кристопчук Т. Є.* Педагогічна освіта в республіці польща: структура та зміст / Т. Є. Кристопчук // Неперервна професійна освіта за кордоном. - Ч. 5., 2013. - С. 127-134.
6. *Шемпрых Й.* Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918-1999): дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Шемпрых Йоланта. - Івано-Франківськ, 2001. - 438 с.

**OSOBLIWOSCISZKOLENIA ZA WODO WEGO PRZYSZLYCH NA UCZYCIELISZKOL
PODSTAWOWYCH WFINLANDII, POLSCEINA UKRAINIE**

W artykule przedstawiono osobliwosci szkolenia zawodowego przyszlych nauczycieli szkol podstawowych w Finlandii, Polsce i na Ukrainie.

Slowa kluczowe: system kształcenia pedagogicznego, szkolenie zawodowe, przyszli nauczyciele.

**THE MAIN FEATURES OF PRIMARY TEACHER TRAINING IN FINLAND AND POLAND
REPUBLIC**

The author considers the main features of primary teacher training in Finland and Poland Republic.

Key words: system of teacher education, professional training, future teachers.

**ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
НА ЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В ФИНЛЯНДИИ И РЕСПУБЛИКЕ ПОЛЬША**

Рассмотрены особенности профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы в Финляндии и Республике Польша.

Ключевые слова: система педагогического образования, профессиональная подготовка, будущие учителя.